

SPIRU HARET, SOCIOLOGIA MATEMATICA ȘI SOCIOMETRIA

ȘTEFAN COSTEA
Universitatea Spiru Haret

Rezumat: Acest articol prezintă contribuțiile lui Spiru Haret în studiul legilor sociale și metoda de investigație sociologică Haret și are la bază expunerea autorului prilejuită de omagierea savantului în anul 2006.

Cuvinte cheie: Spiru Haret, Mecanica socială, sociologie matematică

Spiru Haret este cunoscut ca un mare matematician, specialist în științele matematice teoretice, mare specialist în fizica corpurilor cerești, domeniu în care s-a afirmat prin teza de doctorat cu tema „Despre invariabilitatea axelor mari ale orbitelor planetare” apreciată ca „una dintre cele mai frumoase teze de doctorat din care s-au ținut la Sorbona”. Era primul doctorat în științe susținut de un român la Paris.

El este puțin cunoscut, însă, în privința contribuțiilor sale la dezvoltarea sociologiei românești și universale care se înscriu în seria de variante românești ale sociologiei pozitivist-evoluționiste.

Măsura contribuției sale sociologice este dată de o teorie sociologică dezvoltată în lucrarea „*Mecanica socială*” redactată în anul 1910, la București și Paris, în limba franceză, publicată în același an de Facultatea de Științe de la Paris și reprodusă, în „*Analele Observatorului din Paris*” (tradusă în limba română abia în 1969).

Valoarea operei sociologice haretiene este dată de faptul că aceasta nu se limitează numai la un demers metodologic nou în sociologie, cuprinzând o viziune proprie, concepte, teze și ipoteze esențiale privind esența societății omenești, structura și dinamica socială, precum și o teorie a progresului intelectual și a civilizației umane.

În contextul actualei Conferințe științifice, ne vom mărgini la o succintă discuție asupra metodologiei investigației sociologice, elaborate de Spiru Haret.

Prima precizare care se impune este faptul că Spiru Haret a făcut parte din școala sociologică mecanicistă ai cărei reprezentanți au urmărit să interpreteze societatea și viața socială potrivit modelului gnoseologic și metodologic ale științelor naturii, în primul rând al fizicii, chimiei și mecanicii. În acest scop ei au urmărit să transfere și să aplice direct legile mecanicii fizice la interpretarea fenomenelor sociale.

În ceea ce îl privește pe Spiru Haret, el a considerat că acest demers este nu numai posibil, ci și de dorit, datorită faptului că lumea socială este și măsurabilă și cognoscibilă, întrucât ea este formată din indivizi care constituie elementul ireductibil al vieții și creativității sociale.

Contribuția lui Spiru Haret la dezvoltarea sociologiei românești este semnificativă, înscriindu-se în seria de variante românești ale sociologiei pozitiv-evoluționiste. Sursele contribuțiilor sale se identifică în activitatea de reformator social, în modul în care și-a conceput și elaborat multe din lucrările sale (elocventă “Chestia țărănească”) și în analizele, rapoartele și toate celelalte categorii de documente cuprinzând propuneri și soluții pentru reformarea și modernizarea învățământului românesc, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Măsura contribuției sale sociologice este conferită de propria teorie socială, dezvoltată în lucrarea „*Mecanica socială*” (redactată în anul 1910 la București și Paris, în limba franceză; tradusă și publicată în limba română în 1969) și în celelalte lucrări cu conținut sociologic. Evaluarea operei reliefează faptul că sociologia haretiană nu se limitează numai la un demers metodologic nou în sociologie; ea cuprinde o viziune proprie, concepte, ipoteze și teze esențiale privind natura (esența) societății omenești, structura și dinamica socială, precum și o teorie a progresului intelectual și a civilizației umane.

În analiza esenței societății omenești dezvoltă concepția potrivit căreia principala sa forță o reprezintă individul uman, elementul ireductibil al vieții și creativității sociale: „Vom numi societate sau corp social o reuniune de indivizi supusă, pe de o parte, acțiunilor reciproce, iar pe de altă parte, unor acțiuni exterioare. Individul este elementul constitutiv al corpului social, căci este indivizibil. El joacă pentru corpul social același rol pe care îl joacă atomul pentru un corp real” („*Mecanica socială*”, București, 1969). Este vorba de indivizi reali, vii, concreți, care reprezintă pivotul vieții sociale și care se substituie, în concepția lui, înseși grupurilor sociale, întrucât ei se constituie în veritabili „agenți” ai activității sociale, nu „produși” sau rezultate ale acesteia. Societatea nu are o existență de sine stătătoare; ea nu reprezintă o realitate ontologică în sine și pentru sine. Existența socială se înscrie însă în ordinea universală ca o realitate comensurabilă și cognoscibilă, pe calea metodelor științelor exacte, dar numai concretizată în indivizi umani din care este compusă, fără participarea cărora nu este posibilă nici o raționalizare sau instrumentalizare a vreunui proiect de reformă socială.

Preocupându-se de „mecanica socială”, care, la limită, se identifică cu „dinamica socială”, Spiru Haret urmărește să identifice „legile mișcării sociale”. Una dintre acestea este legea continuității fenomenelor sociale, care arată că ceea ce ne apar a fi fenomene sau realități sociale diferite, în esență, nu sunt decât evoluții neasemănătoare ale uneia și aceleiași „materii sociale”, evoluții generate de cauze externe diferite.

Analizând în această perspectivă dinamica socială, elaborează a doua lege a mișcării sociale – legea creșterii geometrice a inteligenței medii a societăților – menită să explice, în cazul acumulării energiei intelectuale de către societățile omenești, că în societate există două tipuri de inteligență: medie și maximă. Primul tip exprimă „caracterul intelectual al societății” în timp ce inteligența „maximă” este reprezentată de indivizi cu inteligență superioară, care largesc câmpul intelectual al acestei societăți și îi ridică nivelul. În timp ce inteligența medie crește continuu, dar lent, cea maximă „poate determina o ridicare subită sau cel puțin într-un timp scurt, a stării intelectuale medii a societății și a celorlalte condiții ale sale” („*Mecanica socială*”).

În domeniul metodologiei sociologice, Spiru Haret are o originală contribuție, de relevanță universală, întrucât a propus o schemă metodologică superioară celei a reprezentanților mecanicismului sociologic. El elaborează o sociologie matematică și nu una mecanicistă, așa după cum s-a considerat eronat ulterior. Deși, înaintea lui

Spiru Haret, L. Ward și L. Winiarski au utilizat termenul de „mecanică socială” și „sociometrie”, niciunul nu a aplicat matematica la studiul vieții sociale, în timp ce Spiru Haret își propune în Mecanica socială, în mod expres, „...o încercare de a aplica metoda științifică la problemele sociale” și de „a aplica matematica la sociologie”, pornind de la convingerea că aplicarea metodei matematic-mecaniciste în sociologie poate da rezultate asemănătoare cu cele obținute prin utilizarea altor metode „neștiințifice”. Aplicarea metodei în studiul vieții sociale este posibilă datorită continuității fenomenelor sociale, care are caracterul unei legi ce poate fi stabilită prin observație. Continuitatea lor este dată de faptul că societatea reunește oameni care acționează unii asupra altora, în condițiile în care asupra lor se exercită concomitent acțiuni exterioare, într-un spațiu social în care „poziția” unui individ este variabilă, ca și poziția unui corp social sau a unei societăți.

Spiru Haret își propune să introducă în studiul fenomenelor sociale o metodă care să permită „acea rigoare a raționamentului care dă atâtea strălucite rezultate în ceea ce numim științe exacte”, convins că, atunci când știința va ajunge la un nivel superior de dezvoltare, mecanica socială va putea aborda cele mai complexe realități sociale, cum ar fi: „...aceea a eredității, a producției voinței și multe altele, pe care astăzi nici nu suntem în stare să le formulăm cum trebuie”. Esențial, în concepția lui, este îmbinarea organică a metodologiei de cercetare propuse cu teoria sociologică, în care, începând cu procedee matematice și statistici elementare, situate la baza demersului, se completează treptat cu procedee din ce în ce mai complexe de modelare, în măsură să explice realități sociale tot mai complexe și mai ample atât din domeniul staticii, dinamicii, forțelor sociale, cât și la nivelul superior de analiză, consacrat problematicii „civilizației”.

Dincolo de limitele teoretice și metodologice ale mecanicii sociale haretiene (derivate dintr-un anumit reduționism sociologic, explicabil în epocă), contribuția lui Spiru Haret la dezvoltarea sociologiei ca știință în România are o semnificație majoră atât prin deschiderile teoretice, metodologice, pe care le-a operat, prin introducerea instrumentelor matematice, a modelării și a perspectivei analizei cantitative cauzale a datelor în sociologie, cât și prin amplele acțiuni socio-culturale pe care le-a inițiat, le-a sprijinit și le-a finalizat.

Contribuția s-a materializat într-un sistem sociologic care demonstrează că dezvoltarea societății în general, a celei românești în special, poate fi realizată prin cunoaștere științifică, avans cultural-spiritual al membrilor societății, participare publică la activitatea și viața socială și inițiere intelectuală în conducerea politică a societății. Marea problemă a raporturilor dintre știință și istorie implică, în mod subtil, raporturile dintre cantitate și calitate, dintre diversitate și unitate, dintre particular și general în viața socială.

Abstract: This paper presents the most important contributions of Spiru Haret to the study of the social laws and the sociological research method. The actual version is based on the author's talk given with the occasion of the scientist celebration in 2006.